

HALACHIC AND HASHKAFIC FOUNDATIONS OF MITZVOT BEIN ADAM LECHAVERO

17 - TOCHACHA - TO REBUKE OR NOT TO REBUKE?

OU ISRAEL CENTER - WINTER 2016

הפסוק ופשוטו

1. לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא

ויקרא יט"ז

- How do the separate parts of this verse fit together?

2. לא תשנא את אחיך בלבבך - בעצור שדרך השונאים לכסות את שנאתם בלצם כמו שאמר (משלי כו כד) *בשפתיו יגבר שונא*, הזכיר הכתוב צכווה: ואמר הוכח תוכיח את עמיתך - מלמדו תוכחת מוסר, *ולא תשא עליו חטא* - שיכיה עליך חטא כאשר יחטא ולא תוכחת אותו. ולזה יטע לשון חונקלום שאמר 'ולא תקבל על דיליה חוצא' - שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו. ואחרי כן אזהר שתאכזב אותו. והנה השונא את רעבו עובר בלאו, והאזהר לו מקיים עשה. והכונן בעיני, כי *הוכח תוכיח* כמו *והוכיח אברהם את אבימלך* (בראשית כ"ב). ויאמר הכתוב, *אל תשנא את אחיך בלבבך* בעשותו לך שלא כרונך, אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי, *ולא תשא עליו חטא* לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו, כי צכויחך אותו יתגלל לך, או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו.

רמב"ן שם

- The Ramban learns the pshat in the verse in different ways, but there remains a halachic element of 'corrective tochacha'

שרשי המצוה

3.

אף בענייניו שדרך לעטול אדם את פניו בענין זה להשתם לדרך ר. וכאמת בזמנינו אפילו החוסמים נמדים מצוי בחזק שאינם להבעים ח"ו רק תועים בדרך ע"י אזהר פושעים שמתעבים אחת מן הדרך והרי הם ממש כשה אובר שאינם יודעו אף לשוב אל בית בעליו ומצוה רבה לרחם עליהם ולהזהרם הדרך הנכונה וכמו שכתוב והדעת להם את הדרך אשר ילכו בה וגו'. והנה יש אנשים מבעלי תורה אשר ר' נתן להם חכמה ובונה וראים להקרא בשם ר' עמי ישראל יש בבתם להפאת שבר עמינו לחזרתם הדרך המלולה לר'. אין להם לחשוד בעת הזאת שע"ז השיים התועים בדרך נעשים אכזרים לגמרי בהמשך הזמן וידוש מהם וע"ז רבו הנביא יחזקאל (קפ"ט ל"ד) בן אדם הנבא וגו' את הנחלות לא חזקתם וגו' ואת האובדת לא בקשתם וגו' (תע"ן כספרי נד"ז ישראל בהקדמה שם מביאר היסב ענין הזה) ודרשתי את צאני מידם:

כתוב בתורה כי תפגע שור או איבך או חמור תענה השב תשיבו לו וכתוב עוד בפרשה תנא לא תראה את שור אחיך או את שור גרוחם והתעלמת מהם השב תשיבם לאחריך וכתב הרמב"ן הוסיף כבאן למד גרוחם כי תענה נקרא שתענה מדרבו ויכל להשת אותו הדרך בלא עמל גדול תענה הזכיר גרוחם שברחו כמעט והחזיקו הזכיר שה שהוא כאובר עב"ל ומה נכל להתבונן אם חקה התורה כ"כ על מצותו של ישראל אפילו על חמור או שור שתענה והרוחק מן הדרך והתענה עמל רב להפאתו הדרך וכ"ש כמה צריך לרחם על נפש הישראלי שתענה מן הדרך אפילו אם הצורך עמל רב לזה ולראות להשיבו אל הדרך והנה ידוע מה שכתוב השב תשיבם לאחריך ואחול השב תשיבם אפילו מאה פעמים מה נלמד

חיווק הדעת מא' ג

4. שלא לעמוד על הדם שנ' לא תעמוד על דם רעך ... ואם נתחייבו בהצלת הגוף כ"ש בהצלת הנפש שאם יראנה עובר עבירה שמאבד עולמו יצילהו

ש"ה תורה שבכתב פ' קדושים

- Note also the concept of 'Arvut' that we learnt previously

5. אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יִקָּים אֶת־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן

דברים כ"ז

6. יט ודע כי נתחייב הנברא להיות ציר נאמן ועבד משכיל בכל מלאכת עבודת אדניו, והפועל הנאמן יהיה מהיר במלאכתו וישגיח על מלאכת הפועלים חבריו, ועיניו על דרכיהם לראות אם באמונה הם עושים ויזהירם ויודיעם את המעשה אשר יעשון, כי חפצו ורצונו אשר תעשה מלאכת אדוניו בלא רמיה, על כן יחזיק ידי עושי המלאכה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי סוטה פרק ז', הלכה ד): **ארוּר אֲשֶׁר לֹא יִקָּים** - אדם שלמד ושנה ולימד לאחרים וקיים את התורה ויש בידו כח להחזיק ידי העוסק בתורה ובמצות ולא החזיק הרי הוא בכלל **ארוּר אֲשֶׁר לֹא יִקָּים**

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ג

החיוב להוכיח

7. מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר: **הוכח**. הוכיחו ולא קבל, מנין שיחזור ויוכיחנו? תלמוד לומר: **תוכיח**, מכל מקום

ערכין טז:

- What is a 'davar meguna'. How objective would that need to be?
- How critical is the requirement that the person must be a 'chaver'?

8. ולשון תוכחה בכל מקום צרוּר דברים

רש"י בראשית כ"טז

- Is 'tochacha' really 'rebuke'? Or 'reprove'? Does it need to be verbal?

9. **משנה** פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים. **גמרא** פרתו של רבי אלעזר בן עזריה. וחדא פרה הויה ליה?! תנא: לא שלו היתה, אלא של שכנתו היתה, ומתוך שלא מיחה בה - נקראת על שמו

שבת נד:

10. עד היכן תוכחה? רב אמר: עד הכאה, ושמואל אמר: עד קללה, ורבי יוחנן אמר: עד נזיפה. כתנאי, רבי אליעזר אומר: עד הכאה, רבי יהושע אומר: עד קללה, בן עזאי אומר: עד נזיפה. אמר רב נחמן בר יצחק, ושלשתן מקרא אחד דרשו: (שמואל א' כ') **ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדוּת, וכתוב: (שמואל א' כ') ויטל שאול את החנית עליו להכותו**. למאן דאמר עד הכאה, דכתיב: **להכותו**; ולמאן דאמר עד קללה, דכתיב: (שמואל א' כ') **לבשתך ולבושת ערות אמך**; ולמאן דאמר עד נזיפה, דכתיב: **ויחר אף שאול**;

שם

- Does it matter that the person being rebuked reacts negatively? At what point does the rebuke become counter-productive?

11. הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר **הוכח תוכיח את עמיתך**. המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא. אם קיבל ממנו מוטב, ואם לאו יוכיחנו פעם שניה ושלישית, וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכהו החוטא ויאמר לו איני שומע. וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון אלו כיון שאפשר לו למחות בהם.

רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה ז

- Note the language of the Rambam שחטא הרואה חבירו שחטא. Should a person be looking for opportunities to give rebuke?

12. וְלְמוֹכִיחִים יִנְעַם וְעֲלִיָּהֶם תְּבוֹא בְּרֶפֶת־טוֹב

משלי כ"ד

13. רבי אומר: איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם - יאהב את התוכחות, שכל זמן שתוכחות בעולם - נחת רוח באה לעולם, טובה וברכה באין לעולם, ורעה מסתלקת מן העולם, שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב

תמיד כח.

14. ראה אביו שעבר על דברי תורה, לא יאמר לו: עברת על דברי תורה, אלא יאמר לו: אבא כתוב בתורה כך וכך, כאילו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו, והוא יבין בעצמו ולא יתבייש. ואם היה אומר שמועה בטעות, לא יאמר לו: לא תתני הכי.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף יא

- How should the mitzvah of tochacha be 'tailored' to the individual circumstances?

15. מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה שחייב מצוה זו עד הכאה, כלומר שחייב המוכיח להרבות תוכחותיו אל החוטא עד כדי שיהיה קרוב החוטא להכות את המוכיח, ומכל מקום אמרו זכרונם לברכה גם כן שאם יראה המוכיח שאין בדברי תוכחותיו שום תועלת נמצא, מתוך גודל רשע החוטא, או שהוא איש אלם ורשע ביותר ומתירא ממנו שלא יעמוד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה זו באיש כזה. וזהו אומרים זכרונם לברכה כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה לשתוק במקום שאין הדבר נשמע, לפי שיהיה בענין קלון למוכיח ולא תועלת לאשר הוכח.

ומכל מקום יש להתיישב לכל בעל נפש ולהשגיח הרבה בענינים אלה, ולחשוב ולראות אם יהיה תועלת בדבריו אל החוטא שיוכיחו, ויבטח בשם כי הוא יעזרנו בהלחמו עם שונאיו, ואל ירך לבבו ולא יירא. כי ה' שומר את כל אוהביו וכל הרשעים ישמיד, ואם ישוב החוטא מחטאו יהיה לו בזה שכר גדול. ומי שבידו להשיבו ולמחות בו ולא מיחה, הוא נתפש על חטאו, וזה דבר ברור מדברי רבותינו גם מן הכתוב

ספר החינוך מצוה רלט

16. אמר ליה רבי זירא לרבי סימון: לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא. אמר ליה: לא מקבלי מינאי. אמר ליה: אף על גב דלא מקבלי - לוכחינהו מר, דאמר רבי אחא ברבי חנינא: מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקדוש ברוך הוא וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה, דכתיב (יחזקאל ט:ד) וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עֲבֹד בְּתוֹךְ הָעֵיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְהַתְּוִיֵת אֲנִי עַל-מַצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֹּאֲמָנִים וְהַנֶּאֱמָרִים עַל כָּל-הַתְּוֹעֲבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ. אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאלי: לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. ועל מצחם של רשעים תיו של דם, כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו? אמר לה: הללו צדיקים גמורים, והללו רשעים גמורים. אמרה לפניו: רבונו של עולם, היה בידם למחות ולא מיחו! אמר לה: גלוי וידוע לפני, שאם מיחו בהם - לא יקבלו מהם. אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם לפניך גלוי - להם מי גלוי?

שבת נה.

- How are we to gauge the effect of our words on others, especially if we have never expressed them?
- At what point is it legitimate to 'give up' on people?
- What is we are SURE they will not listen?

17. היינו היכא דספק חי מקבלי כדאמר צסמוך לפניכם מי גלוי. אזל היכא דודאי לא מקבלי הכה להם - מוטב שיכו שוגגין

תוספות שם

מתי לא להוכיח!!

א לא להוכיח כשרים

18. אמר ריש לקיש: החושד בכשרים לוקה בגופו!

שבת צו.

- Note the application of the mitzvah of *Betzedek Tishpot Amitecha*, before this mitzvah kicks in! Before a person gives tochacha they need to be aware of the possible halachic basis of the other person (eg in minhag or da'at yachid etc)

ב. המוכיח צריך להיות נקי

19. ואמר ריש לקיש: קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים!

בבא מציעא קז:

- There is no place for hypocrisy in tochacha¹

א. תוכחה רק מאהבה

20. אַל-תּוֹכַח לֶאֱמָן וְלֹא-יִשְׁנָאָהּ הוֹכַח לְחָכָם וְיִאָּהֲבָהּ

משלי ט"ח:

- Where does love fit into the equation of Tochacha?

21. תניא: א"ר טרפון: תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך.² אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח. ואמר רבי יוחנן בן נורי: מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל וכל שכן שהוספתי בו אהבה, לקיים מה שנאמר: (משלי ט') אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך

ערכין טז:

22. וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אֲחֵי מַאֲיָן אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מִחֶרֶן אֲנַחְנוּ

בראשית כט:ד

- See Emet LeYa'akov on this passuk and Ya'akov's approach to Tochacha

23. דרבי יוסי בר חנינא דאמר כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה. אמר ריש לקיש תוכחה מביאה לידי שלום

בראשית רבה (וילנא) פרשת וירא פרשה נד

- Is there a Jewish concept of 'tough love'?

ד. תוכחה רק לפי שיקבל

24. ואמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון: כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. רבי אבא אומר: חובה, שנאמר: (משלי ט) אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך

יבמות סה:

25. לומר דבר הנשמע - דכתיב הוכח תוכיח - להוכיח מי שמקבל הימנו!

רש"י שם

ה. לא לבייש

26. מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר: הוכח תוכיח... יכול אפ"ל משתנים פניו? ת"ל: לא תשא עליו חטא

שם

1. In the words of Sefer Halichot bein Adam Lechavero, Rav Yitzchak Fuchs (p.52): אין להוכיח אלא עם כן המוכיח אינו חוטא או מזלזל באותה עבירה
 2. Interestingly, although this response is seen by Chazal as a chutzpah, the expression is brought as a legitimate response in (lehavdil) Christian sources (Matthew and Luke!)
 To download more source sheets and audio shiurim visit www.rabbimanning.com

1. מוטב שיהיו שוגגים

27. אמר ליה רבא בר רב חנין לאביי: תנן, אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין. והאידינא דקא חזינן דעבדן הכי, ולא אמרינן להו ולא מידי ... הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. והני מילי - בדרבנן, אבל בדאורייתא - לא. ולא היא, לא שנא בדאורייתא ולא שנא בדרבנן לא אמרינן להו ולא מידי, דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא, ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי

ביצה ל.

- What is the distinction between mazid and shogeg?

28.

ואם ברור לו למוכיח שלא יקבלו ממנו והעוברין שוגגין טוב לו לשתוק כדגרסינן על זה בפרק המביא כדי יין בביצה (ג, ב) דאפילו באיסורי דאורייתא הנח להו לישראל שיהו שוגגין ואל יהו מזידין אבל אם העוברין מזידין וברור לו שלא יקבלו אע"פ כן שפטור מעונש מיתה כדמוכח במסכת שבת (נב, ב) באותה שהבאתי למעלה מכל מקום מעשה דהוכח תוכיח לא מפטרי ואע"פ שמוסיף על עונשו שלא יקבלו הלעיטוהו לרשע וימות (יב, טז, ב) ולכן צוה התלמוד השתיקה בשוגגין דוקא (ע"פ ירמיה רב (ג) ועיי' בשם שם מר"ה ופ"ג).

ואני אומר שאין זו כי אם עצה טובה כי אף שמזידין צריך לשתוק כדאמרינן בפרק הבא על יבמתו (סג, ג) שחובה על האדם שלא לומר דבר שאינו נשמע שנאמר (משל ט, ט) אל תוכח לץ פן ישנאך.

סימג עשין י"א

29.

והעיי' הריטב"א ז"ל בשם רב גדול מאשכנזים שהעיי' בשם רבותיו הצרפתים ובכללם ר"י והר"ם מרוטנבורק שלא נאמרו דברים הללו אלא לדורתם אבל ברור הזה שמקילין בכמה דברים ראוי לעשות סייג לתור' אפילו בדרבנן מחינן וקנסינן להו עד דלא לעברו לא בשוגג ולא במזי" ויטען הוא במדרש ירושי' והרבר נר' לי נכון ועו' איכא למימר דאפילו לדידהו דלא מחי היינו דוקא בדקים לן בגווייהו דלא מקבלי אבל אי מספק' לן אי מקבלי אם לאו ודאי מחי" והכי מוכח פ' במה אשה דאמרי התם בשעה שגלו ישראל היו אויבים הורגין כו' אמר להם הללו נמי רשעים הם שהיה בידם למחות ולא מיחו כו' כדאי' התם וכן אמרו בתוספ'

שיטה מקובצת ביצה ל

- Is Tochacha always 'goal oriented' viz a viz the subject? When is it appropriate to 'make a stand'?

30. נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה, והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש, אין ממחין בידן כדי שלא תבואו לעשות בזדון. הגב: וה"ה בכל דבר איסור אמרינן: מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין; ודוקא שאינו מפורש בתורה, אע"פ שכוא דאורייתא; אבל אם מפורש בתורה, מוחין זידן. ואם יודע שאין דבריו נשמעין, לא יאמר דברים להוכיחו, רק פעם אחת, אבל לא ירצה בתוכחות מאחר שידוע שלא ישמעו אליו; אבל ביחיד חייב להוכיחו עד שיכנו או יקללנו

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרח סעיף ב

- Which halachot are explicit in the Torah and which not?

31. אבל אם - ... ודע דמסתברא דמה שפסק הרמ"א דדצבר המפורש בתורה חייב למחות דוקא שהוא באקראי אבל אלו הפורקי עול לגמרי כגון מחלל שבת צפרהסיא או אוכל נבילות להכעיס כזר ילא מכלל 'עמיתך' ואינו מחויב להוכיחו וכן איתא בתנא דא"ר פי"ח הוכח תוכיח את עמיתך ועמיתך שהוא אורבך ושהוא עמך בתורה ומלות אתה חייב להוכיח אותו אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו והעתיק זה הגר"א בקיטור באדרת אליהו ע"ש ולענין אוכל נבילות לתיאבון או מחלל שבת שלא צפרהסיא יש לעיין בדצבר

ביאור הלכה שם

- Which people today would be classified as 'porek ol'?

32. חייב להוכיחו - ... דוקא איש את אחיו שלבו גם צו אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו וינקום ממנו אין להוכיחו

שם

33. דצבר שאחזו להם מנהג גרוע להקל צפרהסיא מקרי גלוי לנו שלא יקבלו וא"ל למחות אה"כ הוא מפורש בתורה

שם

- What type of things today are commonly misunderstood and people simply do not keep?

34. ובהגהות מיימוניות פרק ו' מהלכות דעות כתב דאין רשאים לשנאוהו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה. וצ"ע ספר אהבת חסד כתב צ"ע הגאון ר' יעקב מולין דמזורה לאהוב את הרשעים מה"ט, והביא בן מחשבות מהר"ם לוצלין כי אל לנו הם קדם תוכחה שאין לנו יודעין להוכיח, ודיינין להו כאנוסין

חזון איש י"ד ביכח

- Can anyone today be a mazid?